

แบบฟอร์ม Knowledge Capture

“การผลิตเหง้าสัก (*Tectona grandis* L. f.) ขำถุงอย่างมีคุณภาพ”

สรุปโดย นายรณกฤต ฤทธิยา หน่วยงาน งานสวนป่าแม่เมาะ องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้เขตลำปาง

1. บริบท หรือความเป็นมา

ปัจจุบันการสร้างป่าเศรษฐกิจ กำลังได้รับความนิยมแพร่หลาย เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และสังคม ที่กำลังจะเปลี่ยนเข้ากับยุคที่เรียกว่า “Green Earth” ที่ผู้คนหันมาสนใจในสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ในขณะเดียวกันก็มีการพูดถึง เศรษฐกิจและสังคม ที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม จึงมีการปลูกป่าเศรษฐกิจเพิ่มมากขึ้น

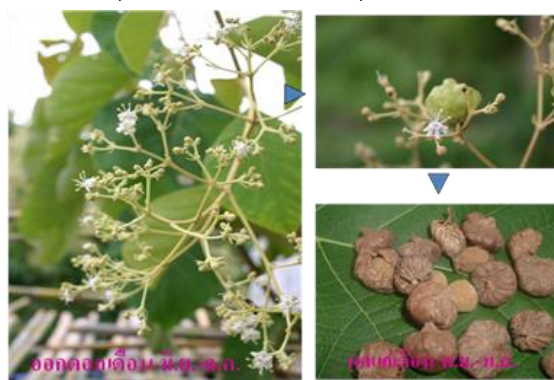
ไม้สักทอง (*Tectona grandis* L. f.) เป็นอีกหนึ่งชนิดที่นิยมนำมาปลูกเป็นไม้เศรษฐกิจ เนื่องจากเนื้อไม้มีลวดลายสวยงาม แปรรูปง่าย อายุการให้ผลผลิตปานกลาง และเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายทั้งในประเทศไทยเองและต่างประเทศ ซึ่งในปัจจุบันมีความต้องการไม้สักคุณภาพดีเป็นจำนวนมาก

จากการที่มีความต้องการปลูกป่าเศรษฐกิจและต้องการใช้ไม้สักทองที่สูง ในปัจจุบันจึงมีคนสนใจปลูกป่าเศรษฐกิจไม้สักทองเพิ่มขึ้นทุกปีจึงส่งผลต่อความต้องการกล้าสักที่มีคุณภาพตามไปด้วย ในส่วนขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ก็มีความต้องการกล้าสักสำหรับปลูกเสริมและปลูกใหม่ในพื้นที่สวนป่าขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้เองและกล้าสักสำหรับส่งเสริมและรับจ้างปลูกในภาคเอกชนเป็นจำนวนกว่า 900,000 กล้า(ข้อมูลความต้องการ ปี 2568)

จากเหตุผลข้างต้นจึงจำเป็นต้องมีองค์ความรู้ในการผลิตเหง้าสักขำถุงอย่างมีคุณภาพ เพื่อสนับสนุนและตอบสนองความต้องการให้เพียงพอโดยในปัจจุบันการผลิตกล้าสักในปริมาณที่มากและได้ผลดี คือการผลิตกล้าสักจากเหง้าขำถุง เนื่องจากง่ายต่อการขนส่ง มีเปอร์เซ็นต์การออกสูงและเจริญเติบโตดี

2. วิธีการ / ขั้นตอน หรือกระบวนการที่ได้เรียนรู้

2.1 การคัดเลือกแม่ไม้ (Seed Tree) เพื่อเก็บเมล็ด ในช่วงเดือน พ.ย. – เม.ย.ตามช่วงระยะเวลาการเจริญเติบโตของเมล็ดสัก จากดอกสักจนเป็นเมล็ดสักสมบูรณ์ พร้อมสำหรับขยายพันธุ์ มีแหล่งจัดเก็บเมล็ดจากป่าธรรมชาติ และจากสวนเพื่อเมล็ดพันธุ์ของสวนป่า องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้

รูปภาพ 1 ดอกสัก และเมล็ดของต้นสักที่จะทำการเก็บเมล็ด

2.1.1 การจัดเก็บเมล็ดจากป่าธรรมชาติ :การจัดซื้อเมล็ด และคัดเลือกเมล็ดพันธุ์จากแหล่งไม้สักตามธรรมชาติ ซึ่งมีลักษณะดี ปัจจุบันนิยมจากแหล่งจังหวัดแม่ฮ่องสอน และแหล่งจังหวัดลำปางโดยการรับซื้อจากชุมชน บริเวณรอบป่าแหล่งไม้สักพันธุ์ดี (1 ถัง เท่ากับ 5 กิโลกรัม) ขึ้นอยู่กับปริมาณเมล็ด และความต้องการของตลาดในแต่ละปี

2.1.2 การจัดเก็บเมล็ดจากสวนเพื่อเมล็ดพันธุ์ ของ อ.อ.ป. : โดยการจ้างเหมาแรงงานเก็บเมล็ดจากสวน เพื่อเมล็ดพันธุ์ ซึ่งการจัดเก็บเมล็ดสักจากสวนเพื่อเมล็ดพันธุ์ของ อ.อ.ป. จะต้องมีการเตรียมการทำความสะอาดสวนเพื่อเมล็ดพันธุ์ไว้ล่วงหน้าก่อนจะถึงฤดูจัดเก็บเพื่อความสะดวก และเก็บเมล็ดสักได้ทั่วถึง

2.2. การเตรียมพื้นที่ (มี.ค. – เม.ย.)

ไถบุกเบิก โดยใช้รถแทรกเตอร์ล้อยางติดฉนวน 3 ไถทั้งทางยาวและทางขวาง ด้านละ 2 ครั้งแล้วใช้รถแทรกเตอร์ล้อยาง ติดฉนวน 7 ไถซ้ำกัน 2 ครั้ง เพื่อให้ดินแตก

รูปภาพ 2 การไถพรวนดินในการเตรียมพื้นที่ปลูก

จากนั้นยกเครื่องขึ้นแปลงโดยใช้แทรกเตอร์ล้อยางติดรีปเปอร์ (Ripper) คู่ ไถยกเครื่องขึ้นแปลง โดยมีขนาดของแปลงเพาะ ความกว้าง 1.00 เมตร ความสูง 0.1 เมตร ระยะห่างระหว่างแปลง 0.4-0.6 เมตร

รูปภาพ 3 การยกเครื่องแปลงเพื่อเพาะเหง้าสัก

2.3. การหว่านเมล็ดสัก (เม.ย. – พ.ค.) ใช้รถแทรกเตอร์ล้อยางพ่วงเทรลเลอร์ลากขนเมล็ดมายังแปลงเพาะ แล้วใช้รถแทรกเตอร์ล้อยางติดตั้งเครื่องหยอดเมล็ด ใช้คนงานช่วยยกเทเมล็ดลงเครื่องหยอด และเกลี่ยเมล็ดให้เรียงอยู่ภายในแปลง

รูปภาพ 4 การหยอดเมล็ดลงในแปลงเพาะ

การกลบเมล็ด (เม.ย. – พ.ค.) โดยใช้คนงานตักดินโรยหน้าแปลงที่ทำการหยอดเมล็ดเรียบร้อยแล้วเกลี่ยดินให้ทั่วหน้าแปลง ดินที่กลบมีความหนาไม่เกิน 2 นิ้ว จากนั้นทำการยกร่องข้างแปลงอีกครั้งเพื่อป้องกันดินไหลออกจากหน้าแปลงเวลาฝนตก

รูปภาพ 5 การกลบเมล็ดลง

2.4 การบำรุงดูแลรักษากล้าในแปลงเพาะ (มิ.ย. – ก.พ.)

การกำจัดวัชพืช เพื่อไม่ให้วัชพืชขึ้นปกคลุม แย่งอาหารในดินจากกล้าไม้สักที่กำลังงอก โดยจะทำการกำจัดวัชพืชประมาณ 3-4 ครั้ง หรือเฉลี่ยเดือนละ 1 ครั้ง ขึ้นอยู่กับความหนาแน่นของวัชพืช การกำจัดวัชพืชครั้งแรกควรทำก่อนเมล็ดสักงอกเพื่อป้องกันเมล็ดเหง้าสักเสียหาย และในแปลงที่ดินขาดความอุดมสมบูรณ์หลังกำจัดวัชพืชแล้วอาจทำการใส่ปุ๋ยเพื่อเร่งการเจริญเติบโต

รูปภาพ 6 การกำจัดวัชพืชในแปลงเพาะ

การถอนย้ายชำกล้าสักในแปลง เมื่อทำการกำจัดวัชพืชครั้งที่ 1 แล้วจะทำการย้ายชำ และถอนกล้าสักในแปลงเพาะบริเวณที่มีความหนาแน่นมากเพื่อกระจายความหนาแน่น เพื่อให้ได้เหง้าสักที่มีขนาดสม่ำเสมอ โดยจะมีจำนวนต้นในแปลงเฉลี่ยประมาณ 30 ต้น / ตารางเมตร

การป้องกันไฟ เมื่อเริ่มเข้าสู่ฤดูแล้ง ต้นสักจะเริ่มสะสมอาหารที่ส่วนของรากแก้วเพื่อพักตัว หรือมีความงัน (Dormancy) และทยอยทำการทิ้งใบจนหมด ในช่วงนี้จำเป็นต้องทำแนวกันไฟ โดยการถางวัชพืชรอบๆ แปลงเพาะ และจัดเวรยามเฝ้าดูแลไม่ให้เกิดไฟไหม้แปลงเพาะ

2.5. การขุดถอนตัดแต่งเหง้าสัก (มี.ค. – เม.ย.)

การขุดเหง้า ใช้รถแทรกเตอร์ล้อยาง ติดตั้งจอบขุด(Ripper) ช่วยการขุด เพื่อง่ายต่อการถอนเหง้า แล้วใช้แรงงานคนถอนเหง้า ขนใส่รถลากขนเหง้าจากแปลงเพาะไปยังโรงแต่งเหง้า

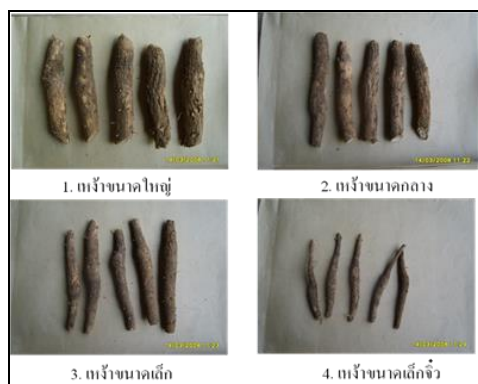
รูปภาพ 7 การขุดกล้ำสักเพื่อนำเหง้าสักมาเพาะใส่ถุงเตรียมกล้าต่อไป

การตัดแต่งเหง้าสัก กรรไกร และมีด ในการตกแต่งเหง้าสัก ตัดแต่งเหง้าเพื่อให้ได้เหง้าที่มีขนาดมาตรฐาน สำหรับการนำไปปลูก หรือนำไปชำถุง โดยทำการตัดรากฝอย ตัดส่วนของลำต้น และส่วนของปลายราก เพื่อให้ได้เหง้าสักที่มีความยาว 4-6 นิ้ว

รูปภาพ 8 อุปกรณ์ที่ใช้ในการตัดแต่งเหง้าสัก

การตัดให้ตัดส่วนของลำต้นบริเวณคอรากให้มีตาข้างเหลืออยู่ 1-2 คู่ โดยตัดเฉียง 2 ครั้ง ไขว้กัน ตัดส่วนปลายของรากตัดเฉียงเป็นรูปปากฉลาม 1 ครั้งเพื่อให้สามารถจำแนกได้ว่าส่วนไหนส่วนบนส่วนไหน ส่วนล่างของเหง้า

รูปภาพ 9 เหง้าสักขนาดต่างๆขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้

3. เทคนิคหรือกลยุทธ์ที่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้

3.1 ผลสัก (เมล็ดสัก) ที่นำมาหว่านในแปลงต้องมีอายุไม่เกิน 2 ปี หากมีอายุมากกว่า 2 ปี ต้องทดสอบโดยการผ่าดูเอ็มบริโอ (Embryo) และกำหนดความถี่ในการหว่านเมล็ด/ตารางเมตรให้มากขึ้นตามความเหมาะสมของเมล็ดที่มีเอ็มบริโอลักษณะดี

3.2 การเตรียมแปลงเพาะเหง้าสัก ต้องไถขุดดินให้ลึกอย่างน้อย 25 เซนติเมตรและตีดินให้ละเอียดก่อนยกแปลง

3.3 การหว่านเมล็ด กำหนดความถี่ในการหว่านเมล็ดอยู่ที่ 800 – 1,000 ผล/ตารางเมตร โดยสม่ำเสมอ เพื่อให้ได้ผลผลิตเหง้าสักขนาดกลางมากที่สุด เนื่องจากเหง้าขนาดกลาง (1.5-2 ซม.) จะเหมาะสมกับการทำกล้าชำถุงมากที่สุด

3.4 การดูแลกล้าในแปลงเพาะ ต้องมีการกำจัดวัชพืชอย่างต่อเนื่อง อย่าปล่อยให้วัชพืชขึ้นคลุมกล้าสักในแปลง โดยเฉพาะช่วงอายุ 1-2 เดือน หากฝนทิ้งช่วงต้องมีการรดน้ำอย่างน้อยวันละ 1 ครั้ง หรือตามสภาพดินและสภาพอากาศ การใส่ปุ๋ย ช่วง 1 เดือนใช้แรงงานคนหว่านปุ๋ยทั่วแปลง โดยใช้ปุ๋ยยูเรียหรือสูตรเสมอแล้วแต่สภาพดิน ในช่วง 2-6 เดือน(ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพการเจริญเติบโตของกล้าสัก) ควรให้ปุ๋ยทางใบ โดยการใช้โดรนพ่น เพื่อลดค่าใช้จ่ายและมีประสิทธิภาพมากกว่าใช้คน

3.5 การขุดถอน ตัดแต่งเหง้า

3.5.1 การขุดเหง้าใช้รถฟาร์มแทรกเตอร์ติดลิปเปอร์ (Lipper) ขุดแปลงที่เหง้ามีความพร้อมเหมาะสมกับการปักชำก่อนโดยวางแผนการขุดให้แล้วเสร็จภายใน 1 วัน เมื่อขุดเสร็จให้แต่งเสร็จภายในวันนั้นเลย เพื่อรักษาสภาพความสดใหม่ของเหง้าซึ่งมีผลต่อการปักชำ

3.5.2 การตัดแต่งเหง้าสัก โดยตัดให้เหลือตาเจริญ 1-2 ตา ทางด้านโคนเหง้า พร้อมทำสัญลักษณ์โดยตัดด้านโคนเหง้าเป็นรูปจั่วหลังคา (△) ส่วนด้านปลายเหง้า (ปลายราก) ทำสัญลักษณ์รูปปากฉลาม (𐀀) จากนั้นตัดแต่งเหง้าให้มีความยาว 8-12 ซม. แล้วแต่ขนาดและต้องมีการคัดแยกขนาดของเหง้าสัก โดยปกติจะแยกเป็นขนาดจั่ว (0.8-1.0 ซม.) ขนาดเล็ก (1.0-1.5 ซม.) ขนาดกลาง (1.5-2.0 ซม.) และขนาดใหญ่ (2 ซม.ขึ้นไป) จากนั้นนับจำนวนบรรจุถุงเตรียมส่งมอบ

3.6 การส่งมอบเหง้าสัก เมื่อตัดแต่งและบรรจุถุงเสร็จเรียบร้อยแล้ว ต้องส่งมอบภายใน 2 วัน นับจากวันขุดและผู้รับมอบต้องนำไปชำถุงภายใน 3 วัน นับจากวันรับมอบ เพื่อให้เหง้ายังสดใหม่ ไม่มีเชื้อราส่งผลให้การงอก แตกตาใหม่เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

4. ประเด็นความรู้ที่สำคัญ

การผลิตเหง้าสักชำถุง มีปัจจัยที่เป็นตัวแปรสำคัญคือ เมล็ดพันธุ์ สภาพดิน และการบริหารจัดการ ทั้ง 3 ปัจจัยเป็นหัวใจของความสำเร็จในการผลิตเหง้าสักชำถุงคุณภาพ กล่าวคือ เมล็ดพันธุ์ต้องสดใหม่ (อายุไม่เกิน 2 ปี) มีความสมบูรณ์ ไม่มีเชื้อรา สภาพดินต้องลึก ร่วนซุย ไม่มีสภาพเป็นกรด และควรมีการพักดินโดยปลูกพืชบำรุงดินในช่วง 3-5 ปี และสุดท้ายเรื่องการบริหารจัดการ ผู้ปฏิบัติงานต้องมีความรู้ ความเข้าใจในสภาพดินฟ้า

อากาศ ช่วงเวลาที่เหมาะสมในการดำเนินงาน แต่ละกิจกรรมให้ถูกต้อง ซึ่งต้องอาศัยประสบการณ์ การสังเกต เรียนรู้ เอาใจใส่ จดบันทึกข้อมูลทุกระยะ เพื่อเป็นฐานข้อมูลในการปรับปรุงพัฒนางานต่อไป

5. บทสรุป

การผลิตเห้้าสักชำถุงอย่างมีคุณภาพเป็นจุดเริ่มต้นของการผลิตกล้าไม้สัก สำหรับปลูกสร้างสวนป่าเศรษฐกิจ ซึ่งปัจจุบันกำลังเป็นที่ต้องการทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนและองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้เอง ในการสร้างฝืนป่าและเศรษฐกิจสีเขียว ตามแนวคิด “Green Earth” หากจุดเริ่มต้นผลิตเห้้าที่ไม่มีคุณภาพแล้ว ก็ย่อมส่งผลกระทบต่อ การสร้างป่าเศรษฐกิจอย่างแน่นอน ซึ่งปัจจัยทั้ง 3 ประการ ได้แก่ เมล็ดพันธุ์ สภาพดิน และการบริหารจัดการเป็น เรื่องที่ต้องให้ความสำคัญอย่างมาก ดังนั้นแล้วผู้ปฏิบัติงานต้องมีความใส่ใจ ศึกษา สังเกตและจดบันทึกข้อมูลในการทำงาน เพื่อนำมาปรับปรุง พัฒนางานต่อไป ทั้งนี้ในอนาคตอาจต้องมีการนำเทคโนโลยีที่มีคุณภาพและเทคนิคอื่น ๆ เข้ามาประยุกต์ใช้กับการผลิตเห้้าสัก เนื่องจากปัจจุบันเริ่มมีปัญหาเรื่องแรงงาน ซึ่งเป็นอุปสรรคในการบริหารจัดการอย่างยิ่งที่ต้องนำมาวิเคราะห์แก้ปัญหาต่อไป